

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (czwarta izba)

z dnia 9 grudnia 2021 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Współpraca sądowa w sprawach cywilnych – Rozporządzenie (WE) nr 44/2001 – Artykuł 5 pkt 3 – Pojęcie „[spraw, których] przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu” – Sądowe postępowanie egzekucyjne – Powództwo o zwrot nienależnego świadczenia oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu – Artykuł 22 pkt 5 – Wykonywanie orzeczeń – Jurysdykcja wyłączna

W sprawie C-242/20

mającej z przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Visoki trgovački sud (apelacyjny sąd gospodarczy, Chorwacja) postanowieniem z dnia 6 maja 2020 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 8 czerwca 2020 r., w postępowaniu:

HRVATSKE ŠUME d.o.o., z siedzibą w Zagrzebiu (Chorwacja), działająca jako następca prawny HRVATSKE ŠUME javno poduzeće za gospodarenje šumama i šumskim zemljištima u Republici Hrvatskoj p.o., z siedzibą w Zagrzebiu,

przeciwko

BP Europa SE, działającej jako następca prawny Deutsche BP AG, które działało z kolei jako następca prawny The Burmah Oil (Deutschland), GmbH,

TRYBUNAŁ (czwarta izba),

w składzie: K. Jürimäe (sprawozdawczyni), prezes trzeciej izby, pełniąca obowiązki prezes czwartej izby, S. Rodin, prezes izby, i N. Piçarra, sędziowie,

rzecznik generalny: H. Saugmandsgaard Øe,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

– w imieniu rządu chorwackiego – G. Vidović Mesarek, w charakterze pełnomocnika,

* Język postępowania: chorwacki.

– w imieniu rządu czeskiego – M. Smolek, J. Vlácil oraz I. Gavrilova, w charakterze pełnomocników,
– w imieniu Komisji Europejskiej – M. Heller oraz M. Mataija, w charakterze pełnomocników,
po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 9 września 2021 r.,
wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 5 pkt 3 i art. 22 pkt 5 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 4, s. 42).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy HRVATSKE ŠUME d.o.o., spółką z siedzibą w Zagrzebiu, Chorwacji, będącą następcą prawnym HRVATSKE ŠUME javno poduzeće za gospodarenje šumama i šumskim zemljištima u Republici Hrvatskoj p.o., spółką z siedzibą w Zagrzebiu a BP Europa SE, spółką z siedzibą w Hamburgu, Niemcy, będącą następcą prawnym Deutsche BP AG, będącego z kolei następcą prawnym The Burmah Oil (Deutschland) GmbH, w przedmiocie odzyskania, w oparciu o instytucję prawną bezpodstawnego wzbogacenia, kwoty nienależnie uiszczonej w ramach postępowania egzekucyjnego, uznanego następnie za niedopuszczalne.

Ramy prawne

Rozporządzenie nr 44/2001

- 3 Motywy 2, 8, 11 i 12 rozporządzenia nr 44/2001 stanowią:
„(2) Różnice pomiędzy przepisami poszczególnych państw o jurysdykcji i uznawaniu orzeczeń utrudniają należyte funkcjonowanie rynku wewnętrznego. Dlatego nieodzownym jest wydanie przepisów celem ujednolicenia przepisów o jurysdykcji w sprawach cywilnych i handlowych oraz uproszczenia formalności ze względu na szybkie i nieskomplikowane uznawanie i wykonywanie orzeczeń [w celu szybkiego i nieskomplikowanego uznawania i wykonywania orzeczeń] z państw członkowskich związanych niniejszym rozporządzeniem.
[...]
(8) Spory prawne podlegające niniejszemu rozporządzeniu muszą mieć łącznik z terytorium jednego spośród państw członkowskich związanych tym rozporządzeniem. Wspólne przepisy o jurysdykcji powinny zatem znajdować zastosowanie zasadniczo wtedy, gdy pozwany ma miejsce zamieszkania [miejsce zamieszkania, względnie siedzibę,] w jednym z tych państw członkowskich.
[...]

- (11) Przepisy o jurysdykcji powinny być w wysokim stopniu przewidywalne i powinny zależeć zasadniczo [co do zasady] od miejsca zamieszkania [miejsca zamieszkania, względnie siedziby,] pozwanego, a tak ustalona jurysdykcja powinna mieć miejsce zawsze [być zawsze dostępna], z wyjątkiem kilku dokładnie określonych przypadków, w których ze względu na przedmiot sporu lub umowę stron uzasadnione jest inne kryterium powiązania [uzasadniony jest inny łącznik]. Siedziba osób prawnych musi być zdefiniowana wprost [w sposób autonomiczny] w rozporządzeniu celem wzmocnienia przejrzystości wspólnych przepisów i uniknięcia konfliktów kompetencyjnych.
- (12) Jurysdykcja oparta na łączniku miejsca zamieszkania [miejsca zamieszkania, względnie siedziby,] [pozwanego] powinna zostać uzupełniona jurysdykcją opartą na innych łącznikach, które powinny zostać dopuszczone ze względu na ścisły związek pomiędzy sądem a sporem prawnym lub w interesie prawidłowego wymiaru sprawiedliwości”.
- 4 Zgodnie z art. 2 ust. 1 wspomnianego rozporządzenia:
- „Z zastrzeżeniem przepisów niniejszego rozporządzenia osoby mające miejsce zamieszkania [miejsce zamieszkania, względnie siedzibę,] na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane, niezależnie od ich obywatelstwa, przed sądy tego państwa członkowskiego”.
- 5 Artykuł 3 rzeczonoego rozporządzenia stanowi:
- „1. Osoby mające miejsce zamieszkania [miejsce zamieszkania, względnie siedzibę,] na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane przed sądy innego państwa członkowskiego tylko zgodnie z przepisami sekcji 2–7 niniejszego rozdziału.
2. W szczególności nie mają wobec tych osób zastosowania krajowe przepisy jurysdykcyjne wymienione w załączniku I”.
- 6 Artykuł 5 tego samego rozporządzenia, należący do sekcji 2, zatytułowanej „Jurysdykcja szczególna”, stanowi:
- „Osoba, która ma miejsce zamieszkania [miejsce zamieszkania, względnie siedzibę,] na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim:
- 1) a) jeżeli przedmiotem postępowania jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy – przed sąd miejsca, gdzie zobowiązanie zostało wykonane albo miało być wykonane;
- b) do celów niniejszego przepisu – i o ile co innego nie zostało uzgodnione – miejscem wykonania danego zobowiązania jest:
- w przypadku sprzedaży rzeczy ruchomych – miejsce w państwie członkowskim, w którym rzeczy te zgodnie z umową zostały dostarczone albo miały zostać dostarczone;
 - w przypadku świadczenia usług – miejsce w państwie członkowskim, w którym usługi zgodnie z umową były świadczone albo miały być świadczone;
- c) jeśli lit. b) nie ma zastosowania, wówczas stosuje się lit. a);
- [...]

3) jeżeli przedmiotem postępowania jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu – przed sąd miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę;

[...]”.

- 7 Artykuł 22 rozporządzenia nr 44/2001, zawarty w jego sekcji 6, zatytułowanej „Jurysdykcja wyłączna”, stanowi:

„Niezależnie od miejsca zamieszkania [miejsca zamieszkania, względnie siedziby,] jurysdykcję wyłączną mają:

[...]

5) w postępowaniach, których przedmiotem jest wykonanie orzeczeń – sądy państwa członkowskiego, na którego terytorium wykonanie powinno nastąpić lub nastąpiło”.

Rozporządzenie (UE) nr 1215/2012

- 8 Motyw 34 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2012, L 351, s. 1) stanowi:

„W celu zapewnienia ciągłości pomiędzy [Konwencją z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32), zmienioną późniejszymi konwencjami o przystąpieniu nowych państw członkowskich do tej konwencji (zwaną dalej „konwencją brukselską”)], rozporządzeniem [nr 44/2001] i niniejszym rozporządzeniem powinny być przewidziane przepisy przejściowe. Dotyczy to również wykładni postanowień [konwencji brukselskiej] oraz zastępujących ją rozporządzeń dokonywanej przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej”.

- 9 Zgodnie z brzmieniem art. 66 rozporządzenia nr 1215/2012:

„1. Przepisy niniejszego rozporządzenia mają zastosowanie wyłącznie do postępowań sądowych wszczętych, do formalnie sporządzonych lub zarejestrowanych dokumentów urzędowych oraz do ugód sądowych zatwierdzonych lub zawartych w dniu 10 stycznia 2015 r. lub po tej dacie.

2. Niezależnie od art. 80 rozporządzenie [nr 44/2001] nadal ma zastosowanie do orzeczeń wydanych w postępowaniach sądowych wszczętych, dokumentów urzędowych formalnie sporządzonych lub zarejestrowanych oraz do ugód sądowych zatwierdzonych lub zawartych przed dniem 10 stycznia 2015 r., objętych zakresem zastosowania tego rozporządzenia”.

- 10 Artykuł 80 zdanie pierwsze rozporządzenia nr 1215/2012 przewiduje:

„Niniejsze rozporządzenie uchyla rozporządzenie [nr 44/2001]”.

Rozporządzenie (WE) nr 864/2007

- 11 Motyw 7 rozporządzenia (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II) (Dz.U. 2007, L 199, s. 40) stanowi:

„Przedmiotowy zakres zastosowania oraz przepisy niniejszego rozporządzenia powinny być spójne z rozporządzeniem [nr 44/2001] oraz z instrumentami dotyczącymi prawa właściwego dla zobowiązań umownych”.

- 12 Artykuł 2 tego rozporządzenia, zatytułowany „Zobowiązania pozaumowne”, przewiduje w ust. 1:

„Do celów niniejszego rozporządzenia szkoda obejmuje wszelkie następstwa wynikające z czynu niedozwolonego, bezpodstawnego wzbogacenia, prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia lub culpa in contrahendo”.

- 13 Artykuł 10 rzeczonego rozporządzenia, zatytułowany „Bezpodstawne wzbogacenie”, stanowi:

„1. Jeżeli zobowiązanie pozaumowne z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, w tym także z [tytułu] nienależnego świadczenia, dotyczy istniejącego pomiędzy stronami stosunku, takiego jak stosunek wynikający z umowy lub z czynu niedozwolonego, który jest ściśle związany z tym bezpodstawnym wzbogaceniem, podlega ono prawu właściwemu dla tego stosunku.

2. W przypadku gdy prawa właściwego nie można ustalić na podstawie ust. 1, a strony mają, w chwili wystąpienia zdarzenia będącego źródłem bezpodstawnego wzbogacenia, miejsce zwykłego pobytu w tym samym państwie, stosuje się prawo tego państwa.

3. W przypadku gdy prawa właściwego nie można ustalić na podstawie ust. 1 lub 2, prawem właściwym jest prawo państwa, w którym nastąpiło bezpodstawne wzbogacenie.

4. W przypadku gdy ze wszystkich okoliczności sprawy wyraźnie wynika, że zobowiązanie pozaumowne z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia pozostaje w znacznie ściślejszym związku z państwem innym niż państwo wskazane w ust. 1–3, stosuje się prawo tego innego państwa”.

- 14 Artykuł 12 owego rozporządzenia, zatytułowany „Culpa in contrahendo”, stanowi w ust. 1:

„Prawem właściwym dla zobowiązań pozaumownych wynikających [z] kontaktów handlowych mających miejsce przed zawarciem umowy, bez względu na to czy doszło do jej zawarcia, jest prawo właściwe dla umowy albo prawo, które byłoby dla niej właściwe, gdyby została ona zawarta”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 15 Zgodnie z postanowieniem o wszczęciu egzekucji wydanym przez Trgovački sud u Zagrebu (sąd gospodarczy w Zagrzebiu, Chorwacja) wierzytelność pozwanej w postępowaniu głównym w wysokości 3 792 600,87 chorwackich kun (HRK) (około 500 000 EUR) została zaspokojona w dniu 11 marca 2003 r. w wyniku przeprowadzenia czynności egzekucyjnej polegającej na pobraniu kwoty z rachunku powódki w postępowaniu głównym. Następnie ta ostatnia wszczęła postępowanie mające doprowadzić do uchylenia zarządzonych wobec niej czynności egzekucyjnych w oparciu o zarzut niedopuszczalności egzekucji sądowej. W ramach tego postępowania Vrhovni sud (sąd najwyższy, Chorwacja) wydał w dniu 21 maja 2009 r. prawomocny wyrok, w którym

orzekł, że egzekucja przeprowadzona wobec owej spółki była niedopuszczalna. Pozwana w postępowaniu głównym, jako bezpodstawnie wzbogacona, była w związku z tym zobowiązana do zwrotu na rzecz powódki w postępowaniu głównym nienależnie uzyskanych kwot oraz odsetek ustawowych.

- 16 W następstwie tego wyroku powódka w postępowaniu głównym nie mogła na podstawie krajowych przepisów proceduralnych wystąpić o zwrot w ramach tego samego postępowania egzekucyjnego, ponieważ upłynął roczny termin na wystąpienie z takim wnioskiem, liczony od dnia przeprowadzenia egzekucji. W dniu 1 października 2014 r. wszczęła ona zatem odrębne postępowanie, wytaczając powództwo o zwrot nienależnego świadczenia przed Trgovački sud u Zagrebu (sądem gospodarczym w Zagrzebiu, Chorwacja), który stwierdził brak swojej jurysdykcji w oparciu o przepisy rozporządzenia nr 1215/2012. Sąd ten uznał bowiem, że w braku przepisu dotyczącego jurysdykcji szczególnej mającego zastosowanie do zaistniałej sytuacji zastosowanie znajduje zasada ogólna jurysdykcji sądów państwa członkowskiego miejsca zamieszkania, względnie siedziby, pozwanego, w związku z czym to sądy siedziby powódki w postępowaniu głównym, mianowicie sądy niemieckie, mają jurysdykcję międzynarodową.
- 17 Powódka w postępowaniu głównym odwołała się od postanowienia Trgovački sud u Zagrebu (sądu gospodarczego w Zagrzebiu) do Visoki trgovački sud (apelacyjny sąd gospodarczy, Chorwacja), będącego sądem odsyłającym w niniejszej sprawie. Sąd ten uważa, że sąd pierwszej instancji błędnie zastosował rozporządzenie nr 1215/2012, ponieważ zgodnie z jego art. 66 ust. 1 rozporządzenie to ma zastosowanie jedynie do postępowań sądowych wszczętych począwszy od dnia 10 stycznia 2015 r., podczas gdy postępowanie główne zostało wszczęte wcześniej. Zastosowanie *ratione temporis* ma zatem rozporządzenie nr 44/2001.
- 18 Mając to na uwadze, sąd odsyłający wyraża, po pierwsze, wątpliwości co do prawidłowej wykładni pojęcia „czynu podobnego do czynu niedozwolonego” i co do wykładni art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001. Sąd ów podnosi, że instytucja bezpodstawnego wzbogacenia jest zaliczana do kategorii czynów podobnych do czynu niedozwolonego, co miałyby uzasadniać zastosowanie przywołanego przepisu w postępowaniu głównym i stanowiłoby podstawę dla przyznania jurysdykcji międzynarodowej sądom chorwackim. Stosowanie tego przepisu byłoby jednak utrudnione, ponieważ przewidzianym w tym przepisie łącznikiem jest zdarzenie wywołujące szkodę, a w przypadku bezpodstawnego wzbogacenia nie występuje zdarzenie wywołujące szkodę.
- 19 Orzecznictwo Trybunału nie udziela zdaniem sądu odsyłającego odpowiedzi na to pytanie, chociaż można z niego wywieść niektóre elementy odpowiedzi. Sąd odsyłający podnosi, że w szczególności z wyroku z dnia 28 stycznia 2015 r., Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37), wynika, że pojęcie „[spraw, których] przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu”, obejmuje każde żądanie zmierzające do obciążenia odpowiedzialnością pozwanego, które nie dotyczy „umowy lub roszczeń wynikających z umowy” w rozumieniu art. 5 pkt 1 [lit. a) rozporządzenia nr 44/2001. Podobnie w wyroku z dnia 21 kwietnia 2016 r., Austro-Mechana (C-572/14, EU:C:2016:286), Trybunał orzekł, iż art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia należy interpretować w ten sposób, że żądanie zapłaty z tytułu „godziwej rekompensaty” w rozumieniu art. 5 ust. 2 lit. b) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/29/WE z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym jest objęte zakresem pojęcia czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego (Dz.U. 2001, L 167, s. 10) jest objęte zakresem pojęcia „[spraw, których] przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu”. Natomiast w opinii w sprawie Siemens Aktiengesellschaft Österreich (C-102/15,

EU:C:2016:225) rzecznik generalny N. Wahl zaproponował Trybunałowi dokonanie wykładni art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 w ten sposób, że powództwo o zwrot nienależnego świadczenia oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu nie stanowi sprawy, której przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu.

- 20 Po drugie, sąd odsyłający zastanawia się nad wykładnią art. 22 pkt 5 rozporządzenia nr 44/2001, mającego zastosowanie do wykonywania orzeczeń, ponieważ rozpatrywane powództwo o zwrot nienależnego świadczenia wpisuje się w ramy postępowania egzekucyjnego. Sąd uściśla w tym względzie, że jeżeli powódka w postępowaniu głównym wszczęła odrębne postępowanie sądowe, to tylko dlatego, że upłynął termin przewidziany w prawie krajowym na złożenie wniosku o zwrot w ramach postępowania egzekucyjnego.
- 21 W tych okolicznościach Visoki trgovački sud (apelacyjny sąd gospodarczy) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:
 - „1) Czy powództwa o zwrot nienależnych świadczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia są objęte podstawą jurysdykcji ustanowioną w rozporządzeniu [nr 44/2001] dla »czynów podobnych do czynów niedozwolonych« z uwagi na to, że art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia przewiduje m.in.: »Osoba, która ma miejsce zamieszkania [, względnie siedzibę,] na terenie państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim [...] 3) jeżeli przedmiotem postępowania jest [...] czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu – przed sąd miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę«.
 - 2) Czy postępowania cywilne wszczęte, ponieważ istnieje ograniczenie czasowe dla dochodzenia zwrotu nienależnych świadczeń w ramach tego samego sądowego postępowania egzekucyjnego, są objęte zakresem jurysdykcji wyłącznej na podstawie art. 22 pkt 5 rozporządzenia [nr 44/2001], który przewiduje, że w postępowaniach, których przedmiotem jest wykonanie orzeczeń, jurysdykcję wyłączną mają sądy państwa członkowskiego, na którego terytorium wykonanie powinno nastąpić lub nastąpiło, niezależnie od miejsca zamieszkania [, względnie siedziby]?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

Uwagi wstępne

- 22 Na wstępie należy przypomnieć, po pierwsze, że zgodnie z art. 80 zdanie pierwsze rozporządzenia nr 1215/2012 rozporządzenie to uchyla i zastępuje rozporządzenie nr 44/2001, które z kolei zastąpiło konwencję brukselską, o której mowa w pkt 9 niniejszego wyroku. W związku z tym wykładnia dokonana przez Trybunał w odniesieniu do przepisów rozporządzenia nr 1215/2012 i przywołanej konwencji odnosi się również do przepisów rozporządzenia nr 44/2001, jeśli można je uznać za „równoważne”. Jest tak w szczególności w przypadku art. 5 pkt 3 wspomnianej konwencji i art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 z jednej strony oraz art. 7 pkt 2 rozporządzenia nr 1215/2012 z drugiej strony (zob. podobnie wyrok z dnia 24 listopada 2020 r., Wikingerhof, C-59/19, EU:C:2020:950, pkt 20 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 23 Jeżeli chodzi, po drugie, o ustalenie przepisów mających zastosowanie *ratione temporis* do postępowania głównego, należy uściślić, że zgodnie z art. 66 ust. 2 rozporządzenia nr 1215/2012 rozporządzenie nr 44/2001 nadal ma zastosowanie do orzeczeń wydanych w postępowaniach sądowych wszczętych, dokumentów urzędowych formalnie sporządzonych lub zarejestrowanych oraz do ugód sądowych zatwierdzonych lub zawartych przed dniem 10 stycznia 2015 r., objętych zakresem zastosowania tego ostatniego rozporządzenia.
- 24 W niniejszej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, że postępowanie główne mające za przedmiot żądanie zwrotu nienależnego świadczenia zostało wszczęte przed chorwackimi sądami w dniu 1 października 2014 r.
- 25 Wynika z tego, jak zresztą stwierdził sąd odsyłający, że rozporządzenie nr 44/2001 ma zastosowanie *ratione temporis* do sporu rozpatrywanego w postępowaniu głównym.

W przedmiocie pytania drugiego

- 26 Poprzez pytanie drugie, które należy rozpatrzyć w pierwszej kolejności, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 22 pkt 5 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu należy do zakresu jurysdykcji wyłącznej przewidzianej w tym przepisie, jeżeli powództwo to zostało wytoczone z powodu upływu terminu, w którym można żądać zwrotu kwot nienależnie uiszczonych w toku postępowania egzekucyjnego w ramach tego samego postępowania egzekucyjnego.
- 27 W tym względzie należy przypomnieć, że podczas gdy rozporządzenie nr 44/2001 ustanawia w art. 2 ust. 1 jako zasadę ogólną jurysdykcję sądów państwa członkowskiego miejsca zamieszkania, względnie siedziby, pozwanego, rozporządzenie to ustanawia również przepisy szczególne pozwalające powodowi, w pewnych przypadkach, na pozwanie pozwanego przed sądy innego państwa członkowskiego.
- 28 Przepisy o jurysdykcji szczególnej należy jednakże interpretować w sposób ścisły, która nie może wykraczać poza przypadki wyraźnie przewidziane w rzeczonym rozporządzeniu (wyrok z dnia 4 października 2018 r., Feniks, C-337/17, EU:C:2018:805, pkt 37 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 29 Zatem jedynie w drodze odstępstwa od zasady ogólnej art. 22 pkt 5 rozporządzenia nr 44/2001 stanowi, że w sprawach dotyczących wykonania orzeczeń jurysdykcję wyłączną, bez względu na miejsce zamieszkania, względnie siedziby, pozwanego, mają sądy państwa członkowskiego miejsca wykonania orzeczenia. Jako wyjątku od zasady ogólnej przepisu tego nie można zatem interpretować szerzej, aniżeli wymaga tego jego cel (zob. podobnie wyrok z dnia 7 marca 2018 r., E.ON Czech Holding, C-560/16, EU:C:2018:167, pkt 26, 27 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 30 Jak wynika bowiem z motywów 2 i 11 rozporządzenia nr 44/2001, ma ono na celu ujednolicenie przepisów o jurysdykcji w sprawach cywilnych i handlowych, ustanawiając w wysokim stopniu przewidywalne przepisy o jurysdykcji. Rozporządzenie to dąży zatem do osiągnięcia celu, którym jest wzmocnienie ochrony prawnej osób zamieszkujących na terenie Unii lub mających na terenie Unii swoją siedzibę, poprzez jednoczesne umożliwienie powodowi łatwego zidentyfikowania sądu, do którego może on wnieść powództwo, a pozwanemu racjonalnego przewidzenia sądu, przed jakim może on być pozwany (wyrok z dnia 7 marca 2018 r., E.ON Czech Holding, C-560/16, EU:C:2018:167, pkt 28 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 31 W tej sytuacji zakresem stosowania art. 22 pkt 5 rozporządzenia nr 44/2001 objęte są powództwa, które służą rozstrzygnięciu sporów dotyczących użycia środków przymusu, ograniczenia prawa korzystania z rzeczy ruchomych bądź nieruchomości lub ich zajęcia w celu zapewnienia skutecznego wykonania orzeczeń i dokumentów (zob. analogicznie wyrok z dnia 3 września 2020 r., *Supreme Site Services i in.*, C-186/19, EU:C:2020:638, pkt 72 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 32 Tymczasem powództwo mające za przedmiot żądanie zwrotu wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia nie służy rozstrzygnięciu sporu dotyczącego użycia środków przymusu, ograniczenia prawa korzystania z rzeczy ruchomych bądź nieruchomości lub ich zajęcia w celu zapewnienia skutecznego wykonania orzeczenia lub dokumentu w rozumieniu przywołanego powyżej orzecznictwa. Chodzi tu o niezależne powództwo, które jako takie nie wpisuje się ani w ramy postępowania egzekucyjnego, ani środka prawnego wnoszonego przeciwko takiemu postępowaniu. Wynika z tego, że powództwo takie nie jest objęte zakresem stosowania art. 22 pkt 5 rozporządzenia nr 44/2001, nawet jeśli to bezpodstawne wzbogacenie wynika z uchylecia czynności egzekucyjnej ze względu na stwierdzenie niedopuszczalności egzekucji sądowej.
- 33 W niniejszej sprawie rząd chorwacki podnosi w istocie, że istnieje ścisły związek pomiędzy postępowaniem głównym o zwrot nienależnego świadczenia opartym na bezpodstawnym wzbogaceniu a postępowaniem egzekucyjnym, zważywszy, po pierwsze, że niedopuszczalność orzeczenia sądowego kwestionowanego w ramach postępowania egzekucyjnego jest podstawą tego bezpodstawnego wzbogacenia, a po drugie, że zwrot nienależnie pobranej kwoty mógłby być dochodzony w ramach postępowania egzekucyjnego, gdyby termin ten nie upłynął, przy czym fakt jego upływu nie jest w żaden sposób związany z niedbalstwem powódki w postępowaniu głównym.
- 34 Należy jednak zauważyć, że zarówno ogólna systematyka rozporządzenia nr 44/2001, która prowadzi do przyjęcia ścisłej wykładni przepisów jego art. 22, jak i wymóg interpretowania przepisów tego rozporządzenia w sposób umożliwiający zapewnienie wysokiego stopnia przewidywalności [przepisów jurysdykcyjnych], wynikający z motywu 11 tego rozporządzenia, prowadzą do wyłączenia z zakresu stosowania art. 22 pkt 5 tego rozporządzenia powództwa o zwrot opartego na bezpodstawnym wzbogaceniu, wytoczonego z powodu upływu terminu, w którym odzyskanie kwot nienależnie uiszczonych w ramach postępowania egzekucyjnego mogło być dochodzone w ramach tego samego postępowania egzekucyjnego.
- 35 Ponadto Trybunał orzekł w odniesieniu do art. 16 ust. 5 konwencji brukselskiej, którego brzmienie zostało powtórzone w art. 22 pkt 5 rozporządzenia nr 44/2001, że zasadniczym powodem przyznania jurysdykcji wyłącznej sądom miejsca wykonania orzeczenia jest to, że wyłącznie do sądów państwa członkowskiego, na którego terytorium wymagane jest przeprowadzenie egzekucji, należy stosowanie na tym terytorium przepisów dotyczących postępowania egzekucyjnego (zob. podobnie wyrok z dnia 26 marca 1992 r., *Reichert i Kockler*, C-261/90, EU:C:1992:149, pkt 26).
- 36 Tymczasem wobec braku jakiegokolwiek wniosku o wszczęcie egzekucji powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu nie jest objęte zakresem stosowania art. 22 pkt 5 rozporządzenia nr 44/2001.
- 37 W świetle całości powyższych rozważań na pytanie drugie trzeba zatem odpowiedzieć, iż art. 22 pkt 5 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu nie jest objęte zakresem jurysdykcji wyłącznej

przewidzianej w tym przepisie, nawet jeżeli powództwo to zostało wytoczone z powodu upływu terminu, w którym w ramach postępowania egzekucyjnego można żądać zwrotu kwot nienależnie uiszczonych w toku tego samego postępowania egzekucyjnego.

W przedmiocie pytania pierwszego

- 38 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu jest objęte zakresem przewidzianej w owym przepisie jurysdykcji.
- 39 W tej kwestii należy przypomnieć, że podczas gdy art. 2 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001 ustanawia jurysdykcję ogólną sądów państwa członkowskiego [miejsca zamieszkania, względnie siedziby] pozwanego, art. 5 pkt 1 lit. a) i art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia przewiduje jurysdykcję szczególną, odpowiednio, w sprawach, których przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy, oraz w sprawach, których przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu, umożliwiając powodowi wytoczenie powództwa przed sądami innych państw członkowskich. Te przepisy dotyczące jurysdykcji szczególnej należy interpretować w sposób ścisły, o czym przypomniano już w pkt 28 niniejszego wyroku.
- 40 Ponadto dwie normy dotyczące jurysdykcji szczególnej ustanowione w tych przepisach powinny podlegać wykładni autonomicznej poprzez odwołanie się do systematyki i celów rozporządzenia nr 44/2001, w celu zapewnienia jego jednolitego stosowania we wszystkich państwach członkowskich. Wymóg ten, który obowiązuje w szczególności dla celów ustalenia odnośnych zakresów stosowania tych dwóch norm, oznacza, że pojęć „[spraw, których] przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy” oraz „[spraw, których] przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu” nie można rozumieć jako odesłań do kwalifikacji stosunku prawnego będącego przedmiotem sporu przed sądem krajowym znajdującej oparcie we właściwym prawie krajowym (zob. analogicznie wyrok z dnia 24 listopada 2020 r., Wikingerhof, C-59/19, EU:C:2020:950, pkt 25 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 41 I tak, w przypadku powództw należących do zakresu spraw, których przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy, art. 5 pkt 1 lit. a) tego rozporządzenia pozwala powodowi wytoczyć powództwo przed sądem miejsca wykonania danego zobowiązania będącego podstawą powództwa, podczas gdy w odniesieniu do powództw należących do zakresu spraw, których przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu, art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia przewiduje, że można je wytoczyć przed sądem miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę.
- 42 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem zakres pojęcia „[spraw, których] przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu”, w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 obejmuje każde żądanie zmierzające do obciążenia odpowiedzialnością pozwanego, które nie wiąże się z umową lub roszczeniami wynikającymi z umowy w rozumieniu art. 5 pkt 1 lit. a) tego rozporządzenia (zob. analogicznie wyrok z dnia 24 listopada 2020 r., Wikingerhof, C-59/19, EU:C:2020:950, pkt 23 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 43 Z powyższego wynika, że w celu ustalenia, czy powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu jest objęte zakresem spraw, których przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu, w rozumieniu art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia, należy zbadać, czy zostały spełnione dwie przesłanki, a mianowicie, po pierwsze, że powództwo to wiąże się z umową lub roszczeniami wynikającymi z umowy w rozumieniu art. 5 pkt 1 lit. a) tego rozporządzenia, a po drugie, czy powództwo to zmierza do obciążenia odpowiedzialnością pozwanego.
- 44 W odniesieniu do pierwszej przesłanki zakresem spraw, których przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy w rozumieniu tego ostatniego artykułu, jest objęte każde powództwo oparte na zobowiązaniu dobrowolnie zaciągniętym przez jedną stronę względem drugiej (zob. podobnie wyrok z dnia 11 listopada 2020 r., Ellmes Property Services, C-433/19, EU:C:2020:900, pkt 37 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 45 Tymczasem należy zauważyć, jak podniósł rzecznik generalny w pkt 45 opinii, że w ramach roszczenia o zwrot wywodzonego z bezpodstawnego wzbogacenia obowiązek zwrotu, na który powołuje się powód, nie wynika co do zasady z takiego dobrowolnego zobowiązania podjętego przez pozwanego wobec niego, lecz przeciwnie, powstaje niezależnie od woli wzbogaconego. Z tego wynika, że takie żądanie zwrotu nie należy zasadniczo do zakresu spraw, których przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy, w rozumieniu art. 5 pkt 1 lit. a) rozporządzenia nr 44/2001.
- 46 Wykładnia ta znajduje potwierdzenie w lekturze art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 w związku z art. 2 rozporządzenia nr 864/2007, który na płaszczyźnie prawa kolizyjnego stanowi korelat uregulowania zbiegu jurysdykcji zawartego w art. 5 pkt 3, przy czym należy przypomnieć, że oba te rozporządzenia należy, w miarę możliwości, interpretować w sposób spójny. Z art. 2 ust. 1 rozporządzenia nr 864/2007 wynika bowiem, że obowiązek zwrotu, którego źródłem jest bezpodstawne wzbogacenie, jest uważany za „zobowiązanie pozaumowne” objęte zakresem wspomnianego rozporządzenia, które na mocy art. 10 tego rozporządzenia podlega szczególnym przepisom kolizyjnym (zob. podobnie wyrok z dnia 21 stycznia 2016 r., ERGO Insurance i Gjensidige Baltic, C-359/14 i C-475/14, EU:C:2016:40, pkt 45, 46).
- 47 Jednakże w celu udzielenia sądowi odsyłającemu pełnej odpowiedzi należy dodać, że – jak wskazał rzecznik generalny w pkt 48–52 opinii – roszczenie o zwrot wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia może, w pewnych okolicznościach, być ściśle związane ze stosunkiem umownym istniejącym między stronami sporu i w konsekwencji zostać uznane za objęte zakresem pojęcia „[spraw, których] przedmiotem jest umowa lub roszczeń wynikająca z umowy”, w rozumieniu art. 5 pkt 1 lit. a) tego rozporządzenia.
- 48 Do takich okoliczności należy sytuacja, w której roszczenie o zwrot wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia wiąże się ze stosunkiem umownym istniejącym wcześniej między stronami. Tak jest na przykład, jak zauważył w istocie rzecznik generalny w pkt 50 opinii, gdy powód powołuje się na bezpodstawne wzbogacenie pozostające w ścisłym związku ze zobowiązaniem umownym, które uważa za nieważne lub które nie zostało wykonane przez pozwanego, lub gdy uważa je za „wykonane w nadmiernym zakresie”, w celu uzasadnienia przysługującego mu prawa do zwrotu.
- 49 W tym względzie Trybunał orzekł już, że żądanie zwrotu świadczeń wykonanych z tytułu nieważnej umowy należy do zakresu tego rodzaju spraw (zob. podobnie wyrok z dnia 20 kwietnia 2016 r., Profit Investment SIM, C-366/13, EU:C:2016:282, pkt 55, 58).

- 50 Ponadto takie powiązanie jest zgodne z celami bliskości i prawidłowego administrowania wymiarem sprawiedliwości, realizowanymi przez art. 5 pkt 1 lit. a) rozporządzenia nr 44/2001, które oznaczają, że sąd mający jurysdykcję w sprawie umowy może orzec w przedmiocie konsekwencji jej nieważności, niewykonania lub „wykonania w nadmiernym zakresie”, a tym samym w przedmiocie ewentualnych zwrotów, które z tego wynikają, jeżeli istnieje szczególnie ścisły związek pomiędzy podnoszonym roszczeniem a sądem właściwym ze względu na miejsce, gdzie zobowiązanie stanowiące podstawę powództwa zostało wykonane albo miało być wykonane.
- 51 Z powyższego wynika, że powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu nie jest objęte zakresem spraw, których przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy i tym samym spełnia pierwszą przesłankę wskazaną w pkt 43 niniejszego wyroku, chyba że powództwo to jest ściśle związane ze stosunkiem umownym istniejącym wcześniej między stronami.
- 52 Jeśli chodzi o drugą przesłankę wskazaną w tym samym pkt 43 niniejszego wyroku, należy zbadać, czy powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu zmierza do obciążenia odpowiedzialnością pozwanego.
- 53 W tym względzie Trybunał orzekł, że ma to miejsce, gdy zdarzenie wywołujące szkodę w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 można przypisać pozwanemu w zakresie, w jakim zarzuca się mu działanie lub zaniechanie sprzeczne z obowiązkiem lub zakazem nałożonymi przez prawo. Odpowiedzialność z tytułu czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego można bowiem brać pod uwagę tylko pod warunkiem, że można ustalić związek przyczynowy pomiędzy szkodą a bezprawnym zdarzeniem, które spowodowało powstanie szkody (zob. podobnie wyrok z dnia 21 kwietnia 2016 r., Austro-Mechana, C-572/14, EU:C:2016:286, pkt 40, 41, 50 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 54 Należy dodać, jak zauważył rzecznik generalny w pkt 61 opinii, że powyższe uściślenia odnoszą się jednakowo do wszystkich czynów niedozwolonych lub czynów podobnych do czynów niedozwolonych, bez potrzeby wprowadzania szczególnego rozróżnienia czynów podobnych do niedozwolonych. Poza faktem, że wyrażenie „czyn podobny do czynu niedozwolonego” nie występuje w wersjach duńskiej, estońskiej, niderlandzkiej, portugalskiej, słowackiej, fińskiej i szwedzkiej art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001, pojęcie „czynu podobnego do czynu niedozwolonego” odnosi się nie tyle do sytuacji charakteryzujących się brakiem wystąpienia zdarzenia wywołującego szkodę, co do sytuacji, w których zdarzenie wywołujące szkodę nastąpiło z powodu lekkomyślności lub niedbalstwa. Roszczenie nie może zatem być objęte zakresem spraw, których przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego, jeżeli sporna odpowiedzialność pozwanego nie opiera się na istnieniu zdarzenia wywołującego szkodę w rozumieniu przedstawionym w poprzednim punkcie.
- 55 Tymczasem żądanie zwrotu wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia opiera się na obowiązku, którego źródłem nie jest zdarzenie wywołujące szkodę. Obowiązek ten powstaje bowiem niezależnie od zachowania pozwanego, w związku z czym brak jest związku przyczynowego między szkodą a ewentualnym bezprawnym działaniem lub zaniechaniem pozwanego.
- 56 W świetle całokształtu powyższych rozważań żądanie zwrotu wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia nie jest objęte zakresem spraw, których przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu, w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001.

- 57 Wnioskowi temu nie przeczy wyrok z dnia 21 kwietnia 2016 r., Austro-Mechana (C-572/14, EU:C:2016:286), w którym Trybunał uznał, że podnoszone przez organizację zbiorowego zarządzania prawami autorskimi żądanie zapłaty „godziwej rekompensaty” w rozumieniu art. 5 ust. 2 lit. b) dyrektywy 2001/29, które w prawie austriackim może być dochodzone wobec przedsiębiorstw wprowadzających do obrotu w kraju po raz pierwszy, odpłatnie i do celów handlowych, nośniki zapisu informacji, wchodzi w zakres postępowań, których przedmiotem jest „czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu”, w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001. Jak bowiem zauważył rzecznik generalny w pkt 72 opinii, źródłem obowiązku leżącego u podstaw tego żądania było zdarzenie wywołujące szkodę, a mianowicie szkodę poniesioną przez podmioty praw autorskich w związku ze sporządzeniem na sprzedawanych nośnikach zapisu kopii na użytek prywatny.
- 58 Należy jeszcze zauważyć, że możliwe jest, iż żądanie zwrotu wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia nie jest objęte ani zakresem spraw, których przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy w rozumieniu art. 5 pkt 1 lit. a) rozporządzenia nr 44/2001, ani zakresem spraw, których przedmiotem jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynów niedozwolonych albo roszczenia wynikające z takiego czynu, w rozumieniu art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia. Jest tak bowiem w przypadku, gdy żądanie to nie jest ściśle związane ze stosunkiem umownym, który istniał wcześniej między stronami danego sporu.
- 59 W takiej sytuacji żądanie zwrotu wywodzone z bezpodstawnego wzbogacenia jest objęte zakresem jurysdykcji sądów państwa członkowskiego miejsca zamieszkania, względnie siedziby, pozwanego, zgodnie z zasadą ogólną przewidzianą w art. 2 ust. 1 rozporządzenia nr 44/2001.
- 60 W świetle całokształtu powyższych rozważań na pytanie pierwsze trzeba odpowiedzieć, iż art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu nie jest objęte zakresem przewidzianej w owym przepisie jurysdykcji.

W przedmiocie kosztów

- 61 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (czwarta izba) orzeka, co następuje:

- 1) Artykuł 22 pkt 5 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych należy interpretować w ten sposób, że powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu nie jest objęte zakresem jurysdykcji wyłącznej przewidzianej w tym przepisie, nawet jeżeli powództwo to zostało wytoczone z powodu upływu terminu, w którym w ramach postępowania egzekucyjnego można żądać zwrotu kwot nienależnie uiszczonych w toku tego samego postępowania egzekucyjnego.
- 2) Artykuł 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że powództwo o zwrot oparte na bezpodstawnym wzbogaceniu nie jest objęte zakresem przewidzianej w owym przepisie jurysdykcji.

Podpisy